

չու նոյն երեսում տպած է՝ «Ճնշէն» խորտակէն» մինչդեռ ձեռագրումն է՝ «Ճնշէն» խորտակէն»:

Վերջապէս ի զուր են կարծում թէ Արովանի լեզուն ամենայն ճշտութեամբ համապատասխանում է Բանաբեռի բարբառին. ջառում ենք որ յօդուածիս սահմանը թոյլ չէ տալիս մեզ յառաջ բերել «Վէրք Հայաստանի»-ից բաղմաթիւ բառեր, դարձուածներ և քերականական ձևեր, որոնք չեն պատահում Բանաբեռի բարբառում:

Այս փոքրիկ նկատողութիւնն այնուամենայնիւ չէ կարող արգելք լինել մեզ համար կրկնելու, որ Արովանի երկերի այս նոր ապագրութիւնը մի պատուական հրատարակութիւն է, որ պատիւ է բերում թէ հրատարակին, թէ խմբագրողին և թէ տպարանին:

Գրասէր.

Ս. ԼՈՒՍԱՆՈՐԻՉ ԵՆ ՏՐԻԱՏ

ԵՒ

ՆԱՅԱ ՆՈՐ ՇԱՐԱԿԱՆ ԵՆԵՐԸ.

Ի՞նչ էր Հայաստանեայցս Լուսաւորչի— որոյ Հօրն մերոյ Դրիգորի անքաւելի մեղքը, որին մեր սէգն Տրդատ իբրեւ մահապարտ ճանաչելով, ուստի և նրան չարաչար պատժելու համար բարեշէն Հայաստանի մէջ ոչ մի յարմարաւոր տեղ չգտնելով, ձգել տուեց Արտաշատի անդնդախոր վիրապի մէջ: Մեր ազգային պատմութիւնների աւանդածի համեմատ ս. Լուսաւորչի այս մեծ յանցանքը, որ նոյն իսկ ինքն Տրդատ տեսաւ իւր աչքով և զարհուրեց, ահա թէ ինչ էր: Սուրբն Լուսաւորչի խմանալով իւր դայեկից, որ Տրդատի հօր՝ անմեղ Սոսորովին սպանողը եղել է իւր Անակ հայրը, Լուսաւորչի բարեգործ սրտի վերայ մեծ վէրք պատճառելով իւր հօր կատարած այս մեծ անգթութիւնը, նա կամովին ձգում է իւր անձը Տրդատի արքունիքի յարկի տակ, մէն միայն հաւատարմութեամբ և միամիտ սրտով «Հայրենեայն հատուցանել պարտիս» (Սոր. Բ. դիրք. 2.):

Նւ արդարեւ երբ նա արքունիք մտած օրից իւր կամաւոր և ամբիժ ծառայութիւններով աշխատում է ջնջել իւր հօր այս ամօթալի յանցանքը և վաստակել Տրդատի սէրն, այս ժամանակ իւր և Տրդատի մէջ տեղի է ունենում մի քսամենկի դէպք, որն աւելի ծանր և ճնշիչ ներգործութիւն թողնելով նրա երկիւղած սրտի վերայ քան իւր հօր կատարած եղեռնագործութիւնը, նա սոսկում սարսափում է: Ի՞նչ էր այս դէպքը: Իւր բոլոր աշխարհով կռապաշտութեան մէջ ընկղմած Տրդատը, հրամայում է մի օր Լուսաւորչին «Պատկա և թաւ ոստա ծառոց» նուէր տանել Անահատկան պատկերին՝ սպառնալով, «Յաճախեմ քեզ նեղութիւնս բանտ և կապանք և մահ. . . եթէ ոչ առնուցուս յանձն դիցն պաշտօն մատուցանել» (Ագաթ. 1882, Տփ. 39—40):

Կարելի բան էր քրիստոնէական կաթով սնուած և ջնտանի եղեալ դրոց Աստուծոյ» (Անդ 33) մեր հաւատաւոր Լուսաւորչին կատարել Տրդատի արձակած այս խրոխտ հրամանը. ուստի երբ նա ամենայն զօրութեամբ մի կողմից ձգնում է ցոյց տալ Տրդատին իւր պաշտած աստուածների ոչնչութիւնը, իսկ միւս կողմից ողորդական խօսքերով հրաւիրում նրան իւր պաշտած ու պատուած Սաշի և Աւետարանի տակ, թաւ ոստով և պսակով չպատուելով միանգամայն Անահատկան պատկերին, այս ժամանակ Տրդատը ոչ այնչափ Լուսաւորչի իւր արքայական հրամանը ոտնակոխ անելու, որչափ Հայոց աշխարարհի «Փառք և կեցուցիչ մեծ Անահտին» երես առ երես արհամարհելու համար, բորբոքուում է մեծ սրամտութեամբ, ուստի և ի վրէժ այս բանին, չբաւականանալով նրա վերայ փորձած ամենատեսակ դառնակսկիւծ չարչարանքներով, իբրեւ իւր հայրենի աստուածներն աւարգող մահապարտ, հրամայում է ձգել նրան Արտաշատի վիրապի մէջ: Ահաւասիկ այս էր Լուսաւորչի մեղքը: Բայց երկար մնաց նա այս դժնդակ արգելարանում, այո՛, տասն և հինգ երկարաձիգ տարիներ ևս նա իւր անձը տրորելով այստեղ, ապա Աստուծոյ անսահման ողորմութեամբ և տնօրէնութեամբ նոյն իսկ իրեն վերայ աղետալի

տառապանքներ և փորձութիւններ անձրեող Տրդատի ձեռքով ազատուելով այս դժնդակ վայրից, յետ այնորիկ ի տրիտուր Տրդատի իրեն ընձեռած մեծ զթութեան և բարերարութեան իւր Վիրապն ընկած և ազատուած օրինակով ձգում հանում է նրան և իւր բովանդակ աշխարհին մարդաստնձ կռապաշտութիւնից. և այսպէս Տրդատին իւր ազգուտակով և նրա արքունական բանակից «աւելի քան զճորեքհարիւր բիւր» մարդիկ նփրատի ականակիր ջրով մկրտելուց յետոյ, ապա ինքն սուրբն Լուսաւորիչ և Տրդատ ձեռք ձեռքի տուած քանդում կործանում և վերացնում են ամեն տեղից մեհեանք, բազինք և նոցա պղիճ պաշտամունք և պաշտօնեայք, արձանացնելով կանգնելով ամեն տեղ փրկչական ամենագոր խաչ, ոչ պակաս փոյթ տանելով նաև մեր դեռահաւատ աշխարհի զաւակների մտաւոր կրթութեան, որի պարագլուխը շատ անգամ հանդիսանում էր ինքն ուսումնասէրն Տրդատ. «Տայր հրաման թագաւորն Տրդատ յաշխարհաց և ի գաւառաց բազմութիւն մանկուոյ ածել յարուեստ դպրութեան. . . որ և անդէն յական թօթափել. . . աւետարանաժառանգ լինէին» (Անդ. 484):

Ահաւասիկ երկու անգուղական բարերարներին այսպիսի շնաշխարհիկ գործերն էին պատճառ, որ մեր ազգի շատ հանձարուշատ զաւակների ականջին երբ հնչել են նոյա առնունքներ, նոքա լցուել են այլ իմն ոգևորութեամբ և ապա մէկէ ետք առողով մէկն իւր զանձով, մէկն իւր շարականով աշխատել է անմոռանալի պահել նոցա բարերար անունը և մեծագործութեան յիշատակը մեր Ազգի և Եկեղեցւոյ մէջ:

Սուրբ Գրիգորի և Տրդատի տօները առնուան նուիրուած այսպիսի անմահ յիշատակներ պարունակող երգերի թուում, ահաւասիկ «Արարատի» միջոցաւ ի լոյս ենք հանում մի քանի գեղեցիկ շարականներ, առնելով Մայր Աթոռիս 1588-թիւ և 1603-Լի ձեռագիր և անթուական Շարականներից, որոնցից մէկը (1588)՝ զրել է մի ոմն Սարգիս

երէց, իսկ միւսը (1603) մի ոմն Առաքել, ուստի և մենք առանց այդ թուահամարները կրկնելու, զրութեանս ընթացքում կը կոչենք Սարգսի և Առաքելի Շարական: Իսկ թէ ով է Լուսաւորիչս և քաջագործ Տրդատի այս պատուական շարականների հռչակաւոր հեղինակը, ահաւասիկ մեր քաղած տեղեկութիւնները:

Սարգիս երէցը իւր փարթամ Շարականի մէջ դասաւորել է հին շարականները կըրծատ գրութեամբ, իսկ նորերը բաց ձևով, այսինքն, բառերը ամբողջ ամբողջ գրած. և նա նոր է համարում և բաց գրում Սերսէս Ծնորհալու և նրա յաջորդների բոլոր գրուածները, նոր համարելով մինչև անգամ Ծնորհալու գրած Մեծի պահոց կիւրակէից բոլոր Օրհնութիւնները իրենց լծորդ շարականներով՝ ասելով, «Ով պատվեալդ յաստուծոյ թէ զաղցից կիրակեցս զնորերն զիտես, զՏեառն ներսիսի երգեալն. նա ասա զամէն մէկ կարգաւ յիւր տեղն» թղ. 230^բ:

Սարգիս երէցը իւր այս ընտիր շարականի հետ գրել և կազմել է նաև մի Տօնացոյց, և հին ու նոր շարականների հեղինակների մի Յուցակ.¹ ուստի ասում է նա Լուսաւորիչի երկու տօների ժամանակ երգուելիք շարականների մասին իւր Տօնացուցում «ԳԾ. սրբոյն զրիգորի ելն ի վիրապէն. հցն. զնորն ասա. Եւ թէ ոչ. Որ առաքեցեր.² Ի Սահմի տասն: ԾԲ. Տաւն սրբոյն զրիգորի. հցն. Որ առաքեցեր զս. Եւ թէ զիտես զնորն. Ի Տրէի. Ժ. թղ. 224 ա:

Արդ՝ բանալով իւր գրած հեղինակների ջուցակը, Սարգիսը հանում է մեր աչքի դիմաց այդ նոր շարականների պատկառելի հեղինակին, «Եւ զսուրբ զրիգորին զնորերն Տէր ներսէս կաթողիկոսն Կլսեցին ասաց» թղ. 222 ա:

1. Այս ջուցակի մէջ իբրեւ վերջին շարական գրող նշուում է Գրիգոր կաթողիկոս Անաւարդեցին, որը շատեց կաթողիկոս 1294 թուին, եւ մեռաւ 1306-ին (Համ. Պատմ. Հատ. 9. 289, 309): Հայրապետիս գրած բազմաթիւ շարականներից (տես «Սիսուան» 242) գտնուում են Սարգսի Շարականի մէջ միայն երկու հատ. «Հիման առաքեալսն» եւ «Յերթս անձինս բաժանեալ»:

2. Լուսաւորիչի բժ. հրց-ը, որը իբրեւ հնագոյն շարական, զրուած է Սարգսի Շարականի մէջ կրծատ գրութեամբ:

1. Շարականիս մանրամասն նկարագրութիւնը տես մեր յոգ. 1894. Մարտ «Արարատ»:

Սրտատրոփ որոնելով Սարգսի Շարականի մէջ Ներսէսի գրած սրբոյն Դրիգորի «գնորներն» որոնցով տօնում էին նրա «Են ի վիրապէն» որ պատահում է ամառ ժամանակ և սովորաբար Յունիսի մէջ, դառնում ենք բաց զրութեամբ —

Վարդ. սրբոյն Դրիգորի Լուսաւորչին.
Աւրնութիւն:

Սոսկալի տեսիլ աստուածային. 1
Ի հաւրէ զարդարեալ հայրական.
Որ ի հաւրէ առաքեալ արեգակն. 2
Որ կոչեցեր զհեռացեալքս ի հարսա.
Այսաւր զիմանալի լուսոյն ծագաւն.
Այսաւր տաւնէ եկեղեցի ուրախ.
Անձառելի շնորհաւք տուար զաւակ.
Ով երջանիկ սուրբ Դրիգոր քաջ և. 5

Իսկ Ներսէսի գրած սրբոյն Դրիգորի «գնորներն» որոնցով կատարում էին նրա մեծահրոյակ «Ճաննը» կամ նրա «Մուսն ի վիրապէն» որը ընկնում է Մեծի պահոց Զ-րդ Շարաթ օրը սոքա էլ ամբողջովին դառնում ենք Առաքելի Շարականի մէջ՝ այսպէս.

Շարաթ աւր Դրիգորի Լուսաւորչին:

Որ յանձառելի փառաց միածին ծա.
Յնձա այսաւր եկեղեցի հեթանոսաց.
Որ ի հաւրէ առաքեալ արեգակն ար. 4
Որ կոչեցեր զհեռացեալքս ի հարսանիս.
Այսաւր զիմանալի լուսոյն ծագաւն.
Այսաւր տաւնէ եկեղեցի ուրախ.
Արդ մի կողմ դնելով այս կարգից Լուսաւորչիս հարցը. Ո-ան Տ-ը և Մ-կ-ը, որոնք

1. Շարականիս սկզբնատառերը յօդում են—Ս ու ը ք Գ ր ի ց ր:

2. Այս հարցը իւր լծորդ Ո-ի, Տ-ի, Մ-կ-ի հետ իրեն շարականիս շարականներ ճրգուում են այժմ, և տալով Շարականների մէջ զրուած են Պլուզ Յովն. վարդապետի գրած Այսօր զուարթացեալի անձինքի տակ:

Բազմաթիւն 4. Գ. Աւետիքեան հետեւելով յետին զարդի մէջ շարականների հնդիւնական Յուդակ պատրաստող գործներն, այս մի խումբ շարականները ընծայում է Մով. խորանարդուն, սակայն ո՞ր մեծ զանազանութիւն գտնւելով շարականներիս և խորանարդ գրածները մէջ ասում է, «Աստուծոյ օղակ հարցն և այլ լծորդ իւր՝ գլխին շարուց ո՞ն առաւել յինքնասն քննն, քան զխորանարդոյն: Երեւակ իւր ընծայէ ներսի Շնորհաւոր: Բաց. Երկուց. 99—200:

5. Ներքի՝ ժաշու.

4. Տես 2 ծանօթութիւնը:

ինչպէս տեսանք ըստ վկայութեան Սարգսի և Հ. Աւետիքեանի ձեռքն հասած մի օրինակի՝ որ «ընծայէ Ներսէսի Շնորհաւոր» բայց թէ մնացած երկու կտոր մեղ անձանօթ օրնութիւնը, որոնք չկան Սարգսի Շարականի մէջ, զրեւ է արդեօք Շնորհաւորն: Այս հարցը կամ լաւ ևս ասել տարակուսանքը մենք լուծում ենք հետագայ երեք ապացոյցներով. ա. Սրբոյն Դրիգորի տօնի առթիւ գրած՝ Սարգսի Տօնացուցի և Առաքելի Շարականի յարեւրման յիշատակութիւնով՝ ինչպէս տեսանք վերը: Բ. Սարգսի ցուցակով՝ ուր երբ թուում է նա Ներսէսի գրածները՝ Ներսէսի իւր ձեռքը չհասած շարականների մասին վշտագին սրտով ասում է՝ «Եւ այլ բազումս զոր ոչ գտի» արդ՝ այդ «բազումս» շարականներից թերեւս մինն է և յիշեալ անձանօթ օրհնութիւնը. և Գ. Առաքելի Շարականի հնութիւնով՝ որը տարբերուում է Սարգսի Շարականից հետեւալ կերպով. Յակօր Կլայեցու «Երգեցէք օրդիք սիրովն» յայտնի շարականը, որ սովորաբար զրուում է ձեռագիր և տպագիր Շարականների սկզբում և վարդան վարդապետի «Ամենասուրբ երրորդութեան» յայտնի շարականը չկան Առաքելի Շարականի մէջ, մինչդեռ սոքա Սարգսի Շարականի մէջ զըրուած են իրենց տեղերում և աւելացել են Առաքելի Շարականի մէջ (երգեցէք սկզբից) Ամենասուրբ վերջից) մի ոմն Մովսէսի ձեռքով հայոց 1107 կամ փրկչական 1658 թուին հետեւեալ ծանօթ շարականների հետ նրա վերջից—Այսօր զուարթացեալ, Լերինք ամենայն, Արեւելք գերարփին. Յաւուրս վերին, Ի յանսահման ծովէն, Խորհուրդ խորին, Յայս յարկ, Կիւրդի հայրապետի—Մանկունքք նոր սիրովնի և սրբոյն Մինասայ—Զյիշատակ վկայից:

Այսպէս ուրեմն Առաքելը ժամանակով աւելի մօտ լինելով Շնորհաւորն քան Սարգիսը, Սարգսի յիշատակած «Սրբոյն Դրիգորի զնորներն» թերեւս գիտէր և Առաքելը որ զրեւ է սուրբն Ներսէս Շնորհաւորն և այս պատճառաւ զրեց Շնորհաւոր գրած վերոյիշեալ հարցի, Ող-ի, Տ-ի, Մ-կ-ի ձախատին՝ իրեւ օրնութիւն:

Դալով քաջադործ Տրդատի շարականներին Սարգիսը ասում է իւր Տօնացուցում—«Բշ.

Տրդատա թագաւորի. Եւ աշխէն տիկնոջն. Եւ Խոսրովի դիտա. Հցն. զնորն ասա. և թէ չգիտես. աւրհնեմք զքեզ Բրիստոս թգ.՝ թգ. 224 :

Այս նոր շարականներն ևս Տրդատի մեզ ծանօթ «Որ գերազոյն քան զընութիւնս» յատուկ Մկ-ի հետ բաց գրութեամբ գրուած են Սարգսի Շարականի մէջ՝ այսպէս—

«Դանոն Տրդատայ սուրբ թագաւորին»

- «Դ. Դ. Որ անիմանալի ասուածութեամբ.
- « .. Որ ողորմութեամբ քո տէր ողորմեցար.
- « Դ. Թագաւոր հզաւր բաշխաւ.
- « Դ. Որ գերազոյն քան զընութիւնս.
- + Հրաշափառ ծագումն ի հաւրէ. 2

Ով է արդեօք և այս ընտիր շարականների հեղինակը։ Սարգիսը ասում է իւր ցուցակում «Եւ մանկտի բազում շարակներ... Տէր Ներսէս կաթուղիկոսն Կլայեցին ասաց»։ Այս ոճով է խօսում հին ու նոր շարականները զատող և մի անյայտ գրիչ «Եւ այլ շատ աւագ մանկտի և շարականք... Տէր Ներսէս Կլայեցին հայոց կաթուղիկոսն է երգել»։

Բանալով Հ. Գ. Աւետիքեանի «Բացատրութիւն Շարականաց» գիրքը, թէպէտ Հ. Աւետիքեան ըստ վկայութեան Կիրակոս Դանձակեցու ընդունում է որ Տրդատի «Որ գերազոյն» Մկ-ը և Թագաւորաց «Որ գերկնաւոր» օրնութիւնը գրել է Ներսէս Շնորհալին, «Պ պատմութեան Կիրակոսի՝ ասի արարեալ ի Շնորհալոյն» բայց նա չգիտեմ ինչ աղբիւրների հիման վերայ ընծայում է Մովսէս Խորենացուն՝ աւելացնելով ևս՝ «այլ ձեռագիր ընծայէ Յովհաննու Մանգակունւոյ» (Բաց. Շրկց. 115)։

Արդ՝ թէ Մովսէսը կամ Մանգակունին Թագաւորաց կարգից եթէ գրել են մի բան, սոքա են—

- «Դ. Դ. Օրհնեմք զքեզ Բրիստոս թագաւոր.
 - Է. « Աստուած փրկիչ մեր լուր մեզ.
 - « Ով երանելի և բարեպաշտ.
 - Է. Դ. Ով երանելիդ ամենեցուն,
- որոնք իբրեւ հնագոյն շարական, գրուած են

1. Թեոդոսի Թագաւորի աճ. Հարցը, որը իբրեւ հնագոյն շարական, գրուած է Սարգսի Շարականի մէջ կրճատ գրութեամբ։

2. Թերնան—Մ ա չ ու

Սարգսի Շարականի մէջ կրճատ ձեռք. իս. Ներսէսի գրածն են արդարեւ Թագաւորաց «Որ գերկնաւոր» որը գրուած է Սարգսի Շարականի մէջ բաց գրութեամբ Խորենացու կամ Մանգակունու գրած Հարցի, Ո-ի, Տ-ի, Մկ-ի և Տրդատի նոր Հարցի, Ո-ի, Տ-ի, և Մկ-ի ճակատին՝ իբրեւ օրնութիւն, և «Որ գերազոյն» մանկունքը, որը գրուած է Տրդատի շարականների մէջ, ինչպէս տեսանք. բայց թէ Տրդատի այս նոր Հարցը, նոր Ոգորմեան և նոր Տէր յերկնիցը Շնորհալի հայրապետի գրչի վաստակներն են, այս մասին չունինք մի ապացոյց, բայց միայն ասել, որ մի մարդ չէր կարող գրել մի տօնի Մանկունքը. առանց կանխապէս գրելու նրա Օրհնութիւնը, Հարցը, Ոգորմեան և Տէր յերկնիցը։

Հանելով մեր այս յօդուածում յաջորդաբար մէջ բերած սուրբ Շնորհալու մեզ ծանօթ շարականները, ահաւասիկ տալիս ենք մեր ընթերցողներին միայն անծանօթները։

Սահակ Վ. Ամատունի

17 Մարտի 1897. Ս. Էջմածին.

№ 1588—Ժէ. ՍԱՐԳՍԻ ՆԵՐՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻ. Թ. Գ. 159թ.

«Կարդ սրբոյն Դրիգորի Լուսաւորչին. Աւրնութիւն»

«Դ. Դ.

Սոսկալի տեսիլ աստուածաին հրաշիցն ի մանալի լուսոյն ի վեր քան զմիտս բարձագոյն խորհուրդ քեզ յայանեալ. որ զքեզ ընտրեաց յառաքելական յաթոռ, ով տէր սուրբ Դրիգոր։

Որ վերին տեսչութեամբն աստուածաին շնորհաւ յորովայնէ ստեղծեալ, և ստացար շնորհս առաքելական հաստտան աշխարհի լուսազարդ բանիւ զբանըն կենաց տընկեալ ի մէջ յեկեղեցու։

Եթեթիւ ամենասուրբ հոգւոյն ճշմարիտ հաւր և որդո փառակցի. աղբիւրաբար հոսեալ վրտակ մշտընջենարուխ վարդապետութեամբ. որով զուարճացեալ բերկրին միշտ ուրախութեամբ կեկեղեցիք սրբոցն։

Բարունեացի վեհից եւ բոլորից սրբոց եղբի կե. առաջնորդ անտանելի քո շարչարանաւ և յաւէտ արիւրաբար ժուժկալութեամբ յա.

անգորդս արարեր զորդիս բազումս լուսո
աստուածութեանն հաւր ընծանցեր:

Արուեստի ծաղկեալ յաստուածաին տրնկոյն
անմահութեան շառաւեղ մեզ շնորհեցար,
որ զհոգեւորն արբուցանես զուրախարար
բաժակն բանաւոր հաւտի քո աշակերտե-
լոցս նոր ժողովրդեանս:

Երազոյն պայծառ և բաղձալի ցուցանիւր
շնորհք քո իմաստութեամբդ, եւս առաւել
սէրն Բրիտտոսի ի քեզ կատարեցաւ, որ
քոին պարկեշտ վարիւք ի մարմնի՝ փայլեալ
երեւցար որպէս անմարմին զուարթուն:

Ուսկից ազանց մաքրութիւն եւ տեսակ բա-
րի բանաւոր սեռից, հոգանիւթ գոյով հե-
տեող անձառ հրաշագործութեամբ արփիա-
կերպ հրանիւթ բնութեանն երկնաւոր ան-
մարմին զաւրացն:

Բարձրագոյն կամարն վերին մրտիցն առա-
քինութեամբ քո ի յերկրէ հասեալ ժա-
մանցեր, եւ երկնաին ճանապարհացն գր-
տար զեղեցկապէս գնացիւք, զեւս ի մօտի ե-
ղեր երանել ի մարմնո ի կենցաղոյս հովտես:

Երազարդեալ արփիահրաշ վանձապէս հա-
մապաճառ շնորհք քո յաւժարութեանտ,
որ զվերջինս առաւել փայլեցուցեր զհան-
դէս քաջութեամբ խաչակիր կրօնիւք, միշտ
մեռելութեամբ աշխարհի խաչեալ:

Ունեալ յերկրէ և ի ստորին կենցաղոյս յա-
պականութենէ, գործակից գոլով սրբոց
մարգարէիցն եղիաի և յովաննու ի գլուխ
լերանց յայրս և ի ծերպս վիմաց աղաւ-
թեալ հանգեար:

Արուեստի ընդրեալ ճըշմարիտ հովիւ բարի եւ
քահանայեան աստուածաին կոչմամբն,
անկանիմ առաջի քո սուրբ նըշխարացդ
հայցմամբ բազկատարած պաղատանաւք,
յիշեալիւ զմեզ առաջի քրիստոսի, ով տէր
սուրբ գրիգոր:

ՅԷ.

Ի հաւրէ վարդաբեալ հայրական շնորհաւք
լրակեալ հայր ազգաց բաղմաց սուրբրդ
գրիգոր, հաւրն երկնաւորի ճըշմարիտ պատ-
ր:

Ի յորդու առաքեալ որդիական սիրով

հարազատ¹ որդի լուսո եւ տուրնջեան սուր-
բրդ գրիգոր, որդւոյն աստուծո կերպարան
փառաց:

Ի հոգւոյն ընդրեցար հոգեւոր որդոց² յի-
նել հոգով հովանի, հաստանեաց հայր հո-
գեւոր սուրբրդ գրիգոր, ամենասուրբ հոգւոյն
անօթ ընտրութեան:

Բազմաշարժար նահատակ յետ քրիստոսի
յոյս և ապօհն աստուածագութ³ ծնաւդ
սուրբրդ գրիգոր, մեղուցեալ որդւոցս միշտ
բարեխաւսեալ⁴:

ԿԷ.

Անձառելի շնորհաւք տուար զաւակ թա-
ղէոսի սուրբ առաքելոյն, ժառանգեցեր զհիւ-
սիս և զարեւելս⁵ բնակչաւք դաւառաց մինչեւ
ի մուտս կարից աշխարհի, երանելի տէր
սուրբ գրիգոր, հայր և հովիւ ազգաց և ա-
ղանց, անդադար բարեխաւսեա վասն անձանց
մերոց:

Աշխատեալ մշակդ յերկրի, ապա եղար
ի խոր վիրապի, վաստակեալ ժամանակաւք
ամնոց և ամաց, վերաբերեալ սիրով ընդ քեզ
զընգրդմեալս ի խորս անդընդոց, երանելի տէր
սուրբ գր[իգոր], ճարտար բժիշկ անտաժե-
տաց և ցաւազնոտաց, անդադար:

Իշխանակից սուրբ պետրոսի և բանայի
երկնի և երկրի, սիւն ամպո ի ծմամբ միածնին
ոսկի ուռամբ ջախեր ըզգլուխն բկլարաւ,
երանելի տէր սուրբ գրիգ[որ], անշարժ հիմն
և պարխապ սուրբ եկեղեցո, անդադար:

ՅԸ.

Ով երջանիկ սուրբ գրիգոր քաջ և յաղ-
թող հայրապետ, դաւանաւդ փրկչին և ա-
ռաջնորդ հաւտի ճըմարիտ արմատ աւրինա-
ցրն տեսուն, որ ժուժկալեցեր առաքելնու-
թեամբ համբերեալ բանդից և գեւարանաց,
յաղթեցեր կարեաց հոգանիւթ բնութեանս,
յոյս ջահացուցեր հաստտան աղղի, հայցեալ

1. 2. — հայրազատ:

2. Լուսանցում — «առաջ»:

3. 2. — աստուածագութ.

4. Հարցը, Ո. Տ. Մկ. տես յօդուածիս մէջ դրած
Նոյն Սարգսի Յանկի մէջ:

5. 2. — զարեւելաւ:

6. Նրեւի — ծառ:

զթողութիւնն ի վերնատուողէն մեզ մեղուցե-
լոցս:

Որ խցեալ շիջուցեր զմահարեր բերանս
թիւնաւոր աւձիցն ի խոր վիրապին. և ան-
ճառելի հրաշագործութեամբ երրակի հնգիւք
զթագ պարծանաց ի գովեստ փառաց անեղին
գտար. հայցեալ զթողութիւնն:

Որ առանձնեա աղաւթիւք բարձրանշան
և սուրբ հաւատով ի պարթեական մեղապարտ
յազգէն ծագեալ շառաւեղ մեզ տէր սր. գրի-
զոր. հոգեւոր և սուրբ ամպծութեամբ բրդխեալ
զցաւ թշկուծեան զիւսպաշտ ազգին առ ի
յարբուցումն աստուածգիտութեանն. հայ-
ցեալ զթողութիւնն:

№ 1603—ԼԲ. ԱՌԱՔԵԼԻ ՇԱՐԱԿԱՆ. Թ.Ղ. 105թ:

«Մարտի աւր Գրիգորի Լուսաւորչին»:

ԳԼ.

Որ յանձառից փառաց միաճնին² ծա-
ղեցար լոյսդ արփիական ճշմարիտ զաւակ
ի սիովն որ յարեւելից փայլեալ յազանց³ պար-
թեական և յայտնապէս հընչել⁴ զանըսկիզ-
բն հայր՝ արարիչ բոլորից:

Որ արփիափայլ ծագմամբ երեւեալ մար-
մընով ի ստոր վիրապին անհիւթ աղաւնին.
քանզի տեսեալ թանձրացեալ զանմարմինն ի
մարմնի և էապէս փառաւորեալ զբանն կեն-
դանի⁵ էակից ընդ հաւր և հոգւոյն:

Որ լուսաղարդեալ ցուցար⁶ ի յերկրի
խկապէս վկայ պանծալի. ուստի եկեալ ի մէջ
մահարեր շընչոց կենդանեաց. և ընդհանուր
⁷ ծաւալեալ զհոգին ճշմարիտ փառակից⁸ ընդ
հաւր և որդւոյ:

⁹ Որ զարարականն ընկալեալ զպատուէր
քարոզել զէութիւն միաճնին և երկրորդութիւն
կատարեալ ի մի տէրութիւն փառաւք. և աս-

4. Բազմաշխատն է. Ալիշան այս Նոր Օրհնութիւնը
մոծել է իւր «Այրաբատի մէջ (երես 440): Է. Ալիշանի և
Առաքելի օրինանքի մէջ կան քաւականին տարբերու-
թիւններ, որոնք եւ նշակում ենք, բաղդատելով միմեանց
հետ:

2. Առաքելի Օր. — Որ յանձառելի փառաց Միաճնին.

3. Է. Ալիշանի Օր. — ազանց:

4. . . . — հընչել.

5. . . . — շիջ—, էակիցս.

6. . . . — շիջ—, իս.

7. . . . — փառաւորեալ.

8. . . . — շիջ—, ընդս.

9. . . . — շիջ—, ամբողջ տունը.

տանաւր զանտեսն ի յէլից տիրապէս ծանու-
ցեալ էից:

Է. Յընճա այսաւր եկեղեցի հեթանոսաց
նորոգել զնորս խարէլ կոչմամբ¹⁰ զրիգորի.
զարգարեալ զէակս ի բնութիւն մարմին հո-
ղեղէն և պարագրեալ զանպարագրիւն¹¹ զրա-
նըն մարմին եղեալ:

Յընճան¹² այսաւր մանկունք վերին նոր
սիովն¹³ զուռն արեւելեան կողմանց հիւսի-
սոր քանզի տեսուչ եկեալ բանաւոր հաւտին. և
փարատել զմէզ խաւարին, զլոյսըն կենաց հե-
ղեալ ի ձեզ:

Յընճա այսաւր անմարմնոց բազմութիւն,
միախմբելով ի բնութիւն հոգեղէն. զի անճառ
բանն աստուած երեւեալ մարմնով¹⁴ ի յերկրի
և պարտկեալ ընդ մեծապայծառ ճրդնութիւ-
նըդ խկապէս էացեալ ի քեզ:

Ահաւոր քում հրաշիւք միացար ի մարմ-
նի յանձառելի ծնունդ հայրենի. համահա-
ւաքեալքս ի տաճար սրբութեան պաղատիւք
քանզի և մեզ փառաւք երանել ընդ¹⁵ քեզ
ով հայր վարդապետ և տէր:

Է. 16. Բազմաղէմ չարչարանօք նահա-
տակեալ յերկրի վշտօք և զելարանօք, իջա-
նելով ի վիրապին վերաբերեալ զազգս Հայաս-
տանեայց ի լոյսն անստուեր, երանելի տէր
Ս. Գրիգորի, Հայր և Հովիւ աղգաց:¹⁷

№ 1588—ԺԷ. ԱՌԱՔԵԼԻ ԵՐԵՅԻ ՇԱՐԱԿԱՆ. Թ.Ղ. 52ա.

«Դանոն. Տրդատայ սուրբ թագաւորին» *

ՅԴ. Է.

Որ անխմանալի աստուածութեամբը քի
հայր երկնաւոր և թագաւոր, ի ձեռքն սուրբ
լուսաւորչին զարքայն հաց տրդատիոս նո-
րաստեղծեալ զարգարեցիկ թագաւոր. աւրհ-
նեալ տէր աստուած հարցն մերոց:

10. Է. Ալիշ. Օր. — սրբոյն զրիգորի.

11. . . . — բանն

12. Առաքելի Օր. — ցնճա.

13. . . . — զուռն արեւելեան կողմանց հիւսիսի

14. . . . — յերկրի.

15. Առաքելի Օր. — ընդ ձեզ.

16. Այս մի տուն շարականը, որ չկայ Առաքելի
նակի մէջ, ինչպէս գրութեան ընթացքից երեւում է,
շարականի սկզբնատրութիւն է. սակայն ափսոս որ լքի

17. Հարցը, Ո. Տ. ՄԿ. — տես յօդուածիս մէջ զը
նոյն Առաքելի Յանկի մէջ:

* Օրհ. ակ. «Որ զերկնաւոր թագաւորութեանդ»

Որ զաստուածաստ զաւագանատ քո
Հարեր առ ի խրատ զարքայն որդիտ միածին
և վերստին հաստատեցեր զաթոռ թագաւո-
րին մերո տրգատաւ աւրհնեալ տէր աստուած:

Որ ըզփառակցին քո հաւր և որդո կա-
տարեցեր զկան հոգիտ ճշմարիտ. գրթու-
թեամբ և ողորմութեամբ լուսաւորեցեր
ըթագաւորն հաստանեաց, արգանդ մաքուր
սուրբ աւագանաւն. աւրհնել տէր աստծ:

4. Բղտէր աւրհնեցէք բարձր արարէք ըզ
խա յաւիտեան:

Չամենաթագաւորն ըզհայրն երկնաւոր
թագաւորք երկրի ցրնծութեամբ բղտէր աւրհ-
նեցէք բարձր արարէք զնա յաւիտեան:

Չփառակից որդին ըզծնեալն ի կուսէ
զովելով որդիք մարդկան բղտէր աւրհնեցէք
բարձր արարէք զնա յաւիտեան:

11. Որ ողորմութեամբ քո տէր ողորմեցար
թագաւորին մերո տրգատաւ և ետուր մար-
դասիրապէս շնորհաւ և ողորմութիւն. ողորմեա
մեզ քրիստոս անմահ թագաւոր:

Որ աստուածաին փառաւք պըսակեցեր
զարքայն ի ձեռն ճշմարիտ քահանապետին.
և ետուր զիրաւունս արդարութեան ի ձեռն
սորայ. ողորմեա մեզ քրիստոս անմահ թա-
գաւոր:

Որ գերագոյն շնորհաւք բարձրացուցեր
ղեղծիւր սուրբ եկեղեցո. ուրախութեամբ և
սիրով խառնեցեր զազգս մարդկան ընդ որդիս
լուստ. ողորմեա մեզ քրիստոս անմահ թագա-
ւոր:

12. Թագաւոր հըղաւր բաշխող բարութեանց,
զեկեղեցի քո անշարժ պահեա աղաչանաւք
թագաւորին քաջ և յաղթող մեծին տրգա-
տաւ վասն որո և մեք աւրհնեմք զանմահ թա-
գաւորդ:

Որ զուարճացուցեր փառաւք զմեծն աշ-
խն տիկին և զաւրիորդըն խոսրովիդուխտ,
զարմացուցեր տեսլեամբ հոգով զգրիգորիոս
պահել կենդանի. վասն որո և մեք աւրհ-
նեմք զանմահ թագաւորդ:

Որ ի ձեռն ճշմարիտ սուրբ լուսաւոր-
չին հաստատեցեր զթագաւորն մեր. որ բազ-
մաչար չարչարանաւք ի խաւարէ կռապաշտու-
թեան դարձոյց զմոյրեալքս. վասն որոյ և
մեք երգեմք ըզփառս ի բարձունս:

13. Հրաշափառ ծագումն ի հաւրէ, որ

1. Մանկունքը — Որ գերագոյնս:

2. Երեւի — ծաղու.

պարագրեցար յերկնից յարգանդ կուսական.
նստար յաթոռ դաւթի աւծեալ թագաւոր.
շնորհեա տրգատա զաթոռ արախան:

Հոգի հզաւր բխումն ի հաւրէ, որ աղա-
նակերպ իջեր ի յորդանանս այսաւր յերկնից
լոյս ծագեցար փայլմամբ թագաբքաւծին որ-
դոյն խոսրովու:

Որ ի սպառեալ սիրո սրբութեան զաւր-
ցան զաւակքն հազարաւծին. իսպառ բարիու-
թեամբ սրով քո սատակեա զուրացողսն. կանկ-
նել վերստին զնշան փրկական:

Ա Ձ Գ Ա Յ Ի Ն.

ԵԿԵՂԵՅԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ.

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ.

Մեծի պահոցիս մէջ Վեհափառ Հայրա-
պետի կարգադրութեամբ քարոզ է խօսուում
կիւրակէ երեկոները Մայր Տաճարում և շա-
բաթ երեկոները կամ կիւրակէ առաւօտը
Վաղարշապատի եկեղեցում: Առաջին կիւրա-
կէին Նորին Սրբութիւնը խօսեց Մայր Տա-
ճարում, բնարան և նիւթ բնտրելով Նսայի
Մարգարէի ԺԸ գլուխը, որի մէջ Աստուած
մարգարէի բերանով ցոյց է տալիս իւր Ժո-
ղովրդին, թէ ինչպէս պէտք է պահէր պահել,
որ ընդունելի լինի իրեն. այն է՝ բոլոր հաց
քաղցածին, հազցնել մերկին, պատսպարել օ-
տար անտուն աղքատին, քակել անիրաւու-
թեան բոլոր կնճիռներն, հրաժարուել մարմնա-
կան ցանկութիւններից, որոնք մարդուն հե-
ռացնում են Աստուածաշունչութեան ճա-
նապարհից, այդ ժամանակ միայն մեր պա-
հած պահքը ընդունելի կըլինի: Այն պարզ
ոճովն ու զգայուն լեզուաւ, որ Հայոց Հայրիկին
միայն յատուկ են, Աստուծոյ խօսքը բացա-
տրելով, Վեհ. Հայրապետն ազգու յորդորներ
կարգաց տնանկ և թշուառ զաղթականներին
օգնելու համար:

Բ. կիւրակէին խօսեց Դեր. Սուքիաս Աբք-
եպիսկոպոսը բնարան առնելով Ս. Պօղոս Ա-
ռաքեալի խօսքը՝ «որ զհոգի Բրիստոսի ոչ ու-
նի, սա չէ նորա»: Ընդարձակելով իւր խօսքը
Նորին Բարձր Սրբազնութիւնը յորդորեց Ժո-
ղովրդեան չչեղիլ աւետարանի ճշմարիտ վար-
դապետութիւնից Բրիստոսի հոգին իւր մէջ
արծարծելով: